

ТРИДЕНЬК: REVUE HEBDOMADAIRE UKRAÏNIENNE. TRIDEN.

Число 39 (247) рік вид. VI. 15 жовтня 1930 р. Ціна 2 фр. (Prix 2fr.)

Париж, середа, 15 жовтня 1930 року

Рівно п'ять років тому назад вийшло в Парижі число перше нашого журналу.

П'ять років, здається, взагалі не такий вже великий час, але, як на наші емігрантські умови, то цей термін справді не аби який. Скільки труднощів і перешкод треба було перемогти, щоби це перше число вийшло, а скільки їх було потім, особливо матеріальних, щоби продовжувати і не переривати раз розпочате діло.

П'ять років видання нашого тижневика пройшло. За цей час одійшли у вічний спочинок багато з тих, хто близько до серця мав і саму ідею нашого журналу, і справу його видання, і хто приклав багато своїх сил, як до справи його появи, так і до співробітництва в ньому. І в це п'ятиліття, в першу чергу, редакція з шанобою згадує світлу пам'ять ініціатора, фундатора і першого співробітника — Пана Головного Отамана Симона Петлюри. Одійшли од нас також і О. Саліковський, П. Чижевський, Є. Чикаленко та інші. Так само втратила редакція і молодших співробітників та помішників, як сотн. М. Гончаров, Оксен Біднов, Борис Чорний. І в день п'ятиліття «Тризуба» редакція його схиляє низько чоло перед їхньою пам'яттю.

На протязі всього цього часу наш журнал був і є виразником національно-державної ідеї нашої, оборонцем самостійности України, і він ні на йоту не одступив з цього ідеологічного шляху. Наш тижневик був, є і буде виразником і оборонцем традицій державности української — ідеалів Української Народньої Республіки. І п'ять років його існування говорять самі за себе, вони говорять, що позиції його були правильні, а гасла його — життєві. Із завдоволенням редакція може констатувати, що наш журнал за цей час у великій мірі сприяв об'єднанню і зв'язку розкиданих по всіх закутках земної

кулі наших земляків, нагадженню громадсько-політичного життя нашої еміграції на ґрунті цієї ідеї державности.

Хоч часом думки і тези, висловлені в нашому журналі, зустрічали і зустрічають критику та невдоволення в певних колах української еміграції, проте редакція вірить твердо і непохитно, що шлях ним проказаний веде до перемоги у боротьбі за незалежність нашої батьківщини.

Во ім'я цього ідеалу самостійности і визволення України, в боротьбі за нього, редакція провела п'ять років і буде продовжувати далі свою працю для нього.

Редакція вірить і палко, бажає щоби наступну подібну дату визначну, наші співробітники і читальники, а з ними і наше громадянство, зустрічало не на чужині, а на Україні, визволеній і ні від кого незалежній.

П'ять років існування „Тризуба“

П'ять років тому, 15 жовтня 1925 року у Парижі з'явився перший часопис українською мовою у Франції, вийшло перше число нашого журналу, що «виступив під знаком Тризуба і з розумінням того, що логика розвитку національного руху на Україні веде до повторення подій 1918-1919 р. р. (див. ч. I «Тризу(а)»).

Ініціатива цього видання належала блаж. пам'яті Головному Отаманові С. Петлюрі, разом з покійним П. Чижевським та проф. В. Прокоповичем. Ще під час їхнього спільного перебування в 1924 році у Женеві обговорювали вони способи заснування такого журналу, його завдання, гасла, програм.

Пройшло не так багато часу, щоб наші читальники забули за яких обставин виникла і зреалізувалася ця ідея. Всі мусять пам'ятати оскільки була власними руками українців принижена ідея української державности, оскільки підупали державницькі стремління, оскільки запанувала сліпота фракціонерства, політичної отаманії серед української еміграції, оскільки взагалі був паралізований український рух і заведений в ідейні і практичні сутінки всіма, кому це було не ліньки і хто по капризу долі мав до цього якусь змогу. Тим більшу дань пошани треба віддати покійним і живим, що страха ради відповідальности невдачі, не полишили ідею лише ідеєю, а її перетворили її в дійсність, дали змогу українським державникам мати зброю для дальшої боротьби як за набуті вже і понехтувані цінності, так і за ті вимріяні поколіннями, що лишаються і досі, невітленими ідеями, відомими масі, але не сконкретизованими нею, не опізнаними настільки, щоб вбачати в їх переведенню вищу необхідність. Подяка їм всім тим, хто спричинився і ділом і порадою до заснування «Тризуба».

Єдине слово, яке найбільше може схарактеризувати стан еміграції нашої і взагалі стан укр. руху в 1924-25 роках це — маразм. Однак «Тризуб» вийшов, він взяв на себе свій тяжкий обов'язок, він не боявся ні менту, ні обставин, ні деморалізації. Він вийшов, бо того хотів Головний Стаман С. Петлюра, того хотіли всі, хто був з ним до кінця. Не можна було, щоб українська державна ідея лишалася беззахисною, щоб замість правдивого голосу національної еміграції було чутно фальшиві фальцети демагогів і пройдисвітів, щоб замість проповіді, було чутно лише вигуки невідповідальних руїників і хворих властолюбців.

Ще не так багато часу уплило, щоб в мемуарний спосіб писати про всі деталі повстання «Тризуба», про ролу в цьому повстанню чи недавно померлих чи ще живих, про всі ті обставини, за яких він з'явився. Ми не торкатимемося цього хоч би з мотивів об'єктивності, яка потребує більшої віддаленності від події.

Гляньмо на те, що піддається вже об'єктивізації. Час сам по собі є найліпшим об'єктивізатором, проте не один час завинив у тому що «Тризуб» для національної української еміграції набув певної цінності. До цього спричинилися не так може люде, як більш за все ті ідеї, які він розвивав, повторював і оскільки його було сили робив очевидними.

Ми не беремося в цій короткій статті перерахувати всього того, що можна було б записати в ідейний актив «Тризуба» як колективної творчості державно-думаючої частини української еміграції. Для цього ліпше перечитати томи самого журналу за 5 років. Вони говорять самі за себе. Як би не ставитися до ідей, що х проводив і проводить «Тризуб», всякий безсторонній українець мусить визнати, що наш журнал, як об'єктивне явище в життю української еміграції, зайняв певне визначне місце. Для цього варто лише переглянути українську і чужу пресу, всі ті передруки, які містилися в найріжноманітніших виданнях з «Тризуба», взяти на увагу те, що він є не в одній великій європейській бібліотеці, що його читають культурні і політичні діячі не лише свої, а й чужі і то не лише близькі до України, а й далекі.

Нарешті є ще і те, що майже не відомо ширшій публіці. Це листування видання. Воно є чи не найінтереснішим елементом оцінювання при спробі встановити об'єктивну вартість першого українського видання у Франції.

Нещире «самоуніженіє паче гордості»... Зовсім не в цій площині хочемо ми відмітити п'ятиріччя появи «Тризуба». Окремі люде проходять, ідеї лишаються... В них вся суть, в них вся правда і в їхньому справдженню все виправдання.

* * *

Редакція «Тризуба» на початку міститься в одній кімнатці на вулиці Gobelins в ч. 19 в робітничному готелі, хоч підготовча робота до видання тижневика переводилася заздалегідь, але треба було вже в самім процесі видання здобути і співробітників і представників і розповсюдження і зв'язки з найменшими і найдалшими гуртками

по цілому світі розкиданої української еміграції. Розуміється, що при тих силах і засобах, якими розпоряджало видавництво, все це муіло робитися не відразу, а дуже поважно. Хоч з окрема що-до співробітництва, то, треба сказати, «Тризубу» пошастило. Першим кадром співробітників «Тризуба» була такі видатні сили, як пок. Гол. Отаман С. Петлюра, пок. О. Саліковський, проф. О. Лотоцький, М. Славінський, В. Садовський, д-р М. Левицький, ген. В. Сальський, д-р В. Королів, пок. Єв. Чикаленко та інші, що співробітничать і репрезентують «Тризуб», як Д. Геродот в Румунії, ген. В. Сікевич в Канаді, д-р Слодецький в Чехах і т. д.

Щоб показати оскільки важким був початок видання, варто згадати лише один приклад: в Парижі не знайшлося українського шрифту і де-який час довелося редакції калічити українську ортографію. Крім матеріально-організаційних утруднень не бракувало «Тризубові» і інших. На перших же кроках своїх зустрівся він і з пасивністю нашого громадянства і активним поборюванням певних груп українського громадянства, що в своїх вузько-еґоїстичних стремліннях не гербували ніякими способами, щоб заглушити голос «Тризуба», його заклики.

Пали на «Тризуб» і тяжкі вдари, зазнав він за ці роки гірких утрат. Найболючіше відбилася на ньому смерть Головного Отамана С. Петлюри, що був його ініціатором і блискучішим співробітником.

Але всі ці перепони і перешкоди не похитнули «Тризуба», а навпаки закріпили його становище як органу державно-думаючої національно-витриманої української еміграції.

Коло його читальників, співробітників, прихильників і однодумців збільшується. «Тризуб» читають в самих віддалених кутках не лише Європи, а й Америки, Азії і Африки, всюди де є українці. Читають його під страхом ростиілу і на Україні.

При все ж порівнюючи невеликому тиражі можна сказати без перебільшення, що його читає не менше 25 тисяч українців. Крім журналу, якого за 5 років вийшло 246 чисел (до 8.000 друкованих сторінок) видавництво по мірі змоги своєї випускало і інші друки. Так в 1928 році було видано франц. мовою студентське число «Тризуба», в 1927 році вилущено під час процесу з приводу вбивства Головн. Отамана С. Петлюри, десятеро чисел «Процесового Бюлетеню». В 1929 р. видано малюнки для дітей «Рідне Військо» (виконано худ. Перфецьким). Кількома виданнями випускалося портрети С. Петлюри, Шевченка і інші. Нарешті постуили до друку збірки поезій поета Є. Маланюка і до складання французько-українського словника, складеного Н. Королевою.

Не можна не відзначити і книгарської акції «Тризуба» у Франції, що особливо в роках 1926-28 у великій мірі спричинилася до задоволення книжкового голоду укр. еміґрації у Франції і у сусідніх країнах.

Своїм газетним фондом і передаванням рецензійних книжок, «Тризуб» чи мало поповнив і поповнює бібліотеку С. Петлюри у Парижі. Чимало задовольняв і задовольняє «Тризуб» і прохань чужеземних наукових установ відносно книжок про Україну чужими мовами.

Був і є «Тризуб», оскільки міг і може, загальним порадником емігрантів в їх приватних ріжних справах. Таку акцію виявляють видавництва і в нормальних умовах, а тим більше є вона необхідною в наших емігрантських.

* * *

На «Тризуб» було, як водиться, багато всякої критики. Але навіть недобросовісні вороги не могли обвинуватити за те, що було висловлено і написано в ньому, бо «Тризуб» на перше місце ставив відповідальність за слова, ідеї і лозунги, і повагу до свободи творчого слова, яке в період загостреної національної боротьби, тим більше вийшовшою на міжнародно арену, мусить бути особливо обережним і холодно розважливим.

В певності, що ми трималися правдивої лінії поведінки, що ми по мірі наших сил дійсно вказували шлях до здійснення українських державницьких ідеалів і захищали правдиві загально українські інтереси, віддаємо шану тим нашим співробітникам, що відійшли у вічність вірними «Триzubові», як символів української державности, між ними Головний Отаман С. Петлюра, О. Саліковський і Євг. Чикаленко та засилаємо нашим вірним прихильникам-читальникам подяку за ту моральну підтримку, яку вони дають нам в нашій роботі — проповіді шукання нашої національної сили в єдності, вірності законній народній українській владі і рішучої боротьби з окупантами Української Народньої Республіки.

І. Заташанський

Відгомін сов. педагогічної преси на процес СВУ.

Процес СВУ дав багатий матеріял для совітської педагогічної преси на Україні — «Шлях Освіти», «Радянська Освіта» та ин., щоб ще раз освітити перед учительством сов. України всі «злочинні» діла, т. зв. шкільної групи в СВУ.

Перед в зграї «педагогів», що виступила на сторінках педагогічної преси із з'ясуванням «злочинств» та кваліфікацією «злочинців», веде ніхто инший, як голова суду в процесі СВУ — А. Приходько (заступник нар. ком. освіти), якому допомагають ріжні «молодці» з НКО і навіть сам ком. нар. освіти М. Скрипник.

Хоч і мало приємности знайомитися зо всією цією писаниною людей, що втратили в своїх виступах проти безборонних «злочинців» всяке почуття людської гідности, всеж гадаю, не буде зайвим проаналізувати цей матеріял щоб придивитися, якими засобами користується сов. влада вкупі з яничарами в боротьбі з кращими представниками українського народу.

Насамперед постараюся звести до купи всі ті «злочинства», які приписують новоявлені прокурори членам шкільної групи СВУ, при чому матеріялом мені для цього служать такі статті: А. Приходька — «СВУ на шкільному фронті» («Шл. Осв.» ч. 5-6 1930 р.), О. Попова — «Шкідництво в педагогіці» («Рад. Осв.» ч. 5-6 1930 р.), Д. Скура-тівського — «Інтернаціональне виховання в школі за реконструктив-

ної доби» («Шл. Осв.» ч. 5-6 1930 р.), М. Скрипника — «Основні проблеми соціального виховання в реконструктивній добі» (там же) та Ю. Горбенка — «Політична й технічна дитяча книжка» («Шл. Осв.» ч. 4 1930 р.).

Вже з цього переліку матеріалу видно, що акти обвинувачення «злочинців» з шкільної групи СВУ можна знайти не тільки в статтях, спеціально присвячених цій темі, але й в статтях, назви яких, здавалося б, нічого спільного не мають з цією темою.

Всю сукупність «злочинств» на підставі вказаного тут матеріалу, можна подати в такій схемі:

1. Члени СВУ категорично відкидають завдання сучасної школи на сов. Україні — «виховувати комуністично настроєних дітей, бо таке завдання, на думку СВУ, звужує загально-людський педагогічний ідеал».

Однак ні А. Приходько, слова якого тут наведено, ні будь хто з його «підручних» не знайшли потрібним докладно з'ясувати на сторінках педагогічної преси одне з головних педагогічних питань, а саме про те, чи справді завдання сучасної школи на сов. Україні покриває собою загально-людський педагогічний ідеал, який ще в 1923 р. одверто сформував В. Дурдуківський, один з головних діячів шкільної групи СВУ, так: «виховувати гармонійно розвинену людину, виховати по змозі всі сили й здібності дитини (фізичні, розумові, соціальні, естетичні*)».

2. «Члени СВУ висловлюються проти класової школи, а в дійсності одстоюють класову школу, тільки не пролетарську».

Хто слідкував за перебігом процесу СВУ по звітних доповідях в часописах, той добре пам'ятає хоч би із свідчень В. Дурдуківського, що школи, де учителювали члени СВУ, охоче приймали дітей з усіх класів населення. Про ці свідчить і згадана стаття п. Дурдуківського, де читаємо, що в 1922-3 шк. році в 1-ій трудовій школі, управителем якої він був, діти за соціальним становищем поділялися так: 35 відс. трудової інтелігенції, 29 відс. — робітників, 28 відс. — селян і 8 відс. — ремісників і купців **).

3. «В. Дурдуківський додержувався того погляду, що державна школа дуже часто грає роль консервативного чинника, не дає змоги широко розгорнутися індивідуальній педагогічній творчості. Щоб не було занепаду державної школи, повинні існувати приватні школи» (А. Приходько). А. Приходько вбачає в цьому погляді В. Дурдуківського повне недовір'я до «совітської» школи. «Невже є на світі школа, — так пише він у своїй статті, — де б стільки простору і широти було віддано, як це є в радянській школі, для індивідуальної творчості педагога? Певно можна сказати, що ширших творчих можливостей, ніж це є на радянській землі, жадна країна в світі для педагога не дає».

Про цей «простір і широту» краще всього може свідчити доля тих педагогів, яких було притягнуто до процесу СВУ. І знову приходиться

*) Див. статтю В. Дурдуківського — «Наша школа» в збірникові «З практики трудової школи» ч. I. Київ. 1923 р. ст. 8.

**) там же ст. 7.

висловити здивовання, чому А. Приходько та його «підручні» обходять мовчанкою питання про те, оскільки має під собою ґрунт сучасна педагогічна наука, коли вона відкидає, як шкідливий, принцип монополізації в освітній справі.

4. «Школа Дурдуківського в значній мірі мала риси чисто словесного формального навчання» (М. Скрипник).

Чи слід доводити тут, що своє твердження М. Скрипник висловив з пальця? Ось що пише В. Дурдуківський в згаданій своїй статті: «Раз назавжди одкинувши старий, пасивний, вербальний (словесний) метод, наша школа в своїй роботі вживає різних сучасних нових методів, що сприяють оживленню праці, пробудженню дитячої самодіяльності, виявленню їхньої творчости. Широко практикуються в нас екскурсії (в музеї, в історичні місцевості, на заводи, підприємства, в різні державні установи, в природу і т. д. майже по всіх предметах); ще більше, ще частіше звертаємося ми до ілюстративного методу в різних його формах і видах (реферати, доклади, власні оповідання і вірші, інсценіровка, драматизація, літературний і історичний суд, мапи, діаграми, криві, вимірювання, моделі, ліпка, малюнки і т. д. — в усіх предметах од найконкретніших до найабстрактніших); знаходять собі місце в нашій роботі також і інші методи (лабораторний, трудовий в тісному розумінню цього слова, генетичний), коли трапляється відповідний для їх вживання матеріал і умови» (там, же стор. 8-9).

Що ці слова не є «самореклама» про це свідчать статті окремих педагогів, з трудової школи, на чолі якої стояв В. Дурдуківський, що вміщено в двох томах збірника «З практики трудової школи», а ще більше факти, як наділення цій школи з боку НКО — назви «зразкової», а потім определения її до установ ВУАН. І ця школа справді була на висоті що-до педагогічних методів, бо тільки її найчастіше демонстрував сов. влада перед чужинцями, що знайомилися з шкільною справою на сов. Україні.

Цікаво, що один з педагогів-прокурорів, а саме Д. Скуратівський — підтверджує, що школа В. Дурдуківського зовсім не була школою словесного навчання: «Треба сказати, що як контр-революціонер В. Дурдуківський досить віддано, досить правильно (з боку педагогічного) поставив педпроцес, — він не схотів, щоб діти лише слухали або заучували, так вони можуть швидко забути. Це може стати нудним заняттям, він уміло організував націоналістичне шовіністичне виховання».

5. Члени СВУ «у своїй звірячій люті і ненависті до комуністично настроєних пролетарських дітей доходять до думки про нечувані в історії педагогіки «методичні» засоби впливу на це дитинство — душили піонерів їхніми ж таки червоними краватками та пришпилювати записки на трудиках з погрозами, що те саме буде і усім піонерам. Далі вже йти, здається, нікуди» (О. Попів).

Справді, далі вже нікуди йти в брехні та підлості. Про моральне обличчя всіх цих «педагогів» може свідчити такий витяг з статті Д. Скуратовського: «особливо характерно, що до виявлення та викриття

всієї організації СВУ діти не видали ворогів радянської влади, не видали ворогів комуністичного виховання». І це є «педагоги», що насаджують серед дітей шпигунство і донос!..

6. Нарешті, педагоги-прокурори висовують ще один «злочин» з боку членів шкільної групи СВУ — вже цілком політичного характеру: «вони намагалися поневолити Україну, повернути її під ярмо капіталістів та поміщиків, — поневолити її соціально та воднораз і національно» (О. Попів). «Організація (себ-то СВУ) завданням якої було поневолення України» (Ю. Горбенко). Той же «злочин», лише в іншій редакційній формулує і А. Приходько.

Як-що УНР'івська концепція, якої додержувалися члени СВУ, дійсно зв'язується з поневоленням України, то обвинувачення членів СВУ в цьому «злочині» справді є переконуючим...

Як бачить читач, я скрізь додержувався при формулюванні «злочинів» точної редакції актів обвинувачення, яким надано форму «педагогічних» статтів, лише дозволив собі оминати в тексті ті епітети, якими увесь час наділюють «злочинців» автори-прокурори. А яких тільки епітетів не знаходимо тут: «контр-революціонери-шкідники», «малахії від фашизму і клерикалізму», «диканські Пестальюцці й Коменські», «недобитки УНР'івських загонів», «поборники поневолення бідняків і селян» — це все з лексикону А. Приходька, — «неуки», «пси світового капіталізму», — з лексикону О. Попова, і т. д. Але цього мало. Прокурори-педагоги не гидуєть копати своїм копитом «лежачого» ворога. Досить навести для ілюстрації хоч би такий витяг з статті А. Приходька: «Ці диканські Пестальюцці і Коменські, хуторянські Наполеони і Бісмарки стали, як дрібні злодії, навколяшки перед судом, каючися, про все докладно розповідаючи, одверто, визнаючи нікчемність і запутаність своїх концепцій, змагань».

Насмілюються таврувати каяття нещасних жертв большевицького терору ті, хто протягом всього часу большевицького панування на Україні плазує перед своїм паном — окупантом України!

Прокурори-педагоги намагалися в своїх статтях дати загальну оцінку тої «шкоди», яку заподіяла група СВУ. Але дивна річ, прокурори якимось чином зговорилися на цьому пункті. Так, А. Приходько визнає, що «роля й питома вага шкільної групи в СВУ була дуже велика», тоді як О. Попів визнає наслідки праці цієї групи «мізерними»: «дві три покалічені школи, що їх не важко буде вилікувати радянському педагогові, ватажкові комсомольцеві та загоніві ЮП (юних піонерів. С. С.); десяток лівтора натхнених ідеями СВУ книжок, що їх доведеться передати до утильсировини; стільки ж «педагогічних» ідейок та теорійок, що подекуди встигли отруїти де-які незначні відсталі групи українського учительства... ось майже і усе, що встигли накоїти школьники в педагогічній галузі». На мій погляд, роля шкільної групи СВУ дійсно була дуже велика, — в цьому А. Приходько не помиляється, але він свідомо перекидає причини великої питомої ваги шкільної групи СВУ, які полягали в тому, що ця група стояла на охороні педагогічних інтересів школи, не вносила політики до школи, ґрунтовно студіювала педагогічні питання та подавала виснов-

ки своєї теоретичної і практичної роботи до відома українського учительства. В цьому відношенню особливо цінними є праці, що вийшли з рамени Науково-Педагогічного Товариства в Києві *) — «Записки Н.-П. Т-ва», т. I, К. 1929 р. та Науково-Педагогічної комісії при ВУАН яка випустила в цьому році I-ий том своїх «Праць».

Нехай де-хто з членів шкільної групи СВУ покається перед большевицьким багнетом, але ж окупанти України добро знають, що ідеї не поборюються багнетом, а тому не може бути місця для зневіря в остаточну перемогу тих педагогічних ідей, виразником яких була на сов. Україні шкільна група СВУ.

Ст. Сіропольо

Memento**)

Після, близько, десяти років перебування нашого на еміграції, в умовинах розпорощення та матеріальних злиднів, загубивши всякі історичні документи, не можемо нині наганяти того, що за два з лишком роки сидіння в таборах прогаяли, — не можемо займатись ані збіркою та систематизуванням дотичних збройної боротьби нашої документів, ані студіюванням та опрацюванням, бодай тільки з військового боку, історії тієї боротьби. При найкращих навіть бажаннях не можемо нині навіть і марити про те, щоби на сучасний книжковий ринок докинути й «свої два гроші», в вигляді соліднішої військової чи військово-історичної праці. За те можемо, мусимо навіть, доки ще не пізно, підготувати хоч будь-який ґрунт для цього на майбутнє, чи то для себе самих, на випадок, коли обставини в бік ліпшого зміняться, чи то для наступників наших.

З-поміж тисяч по сзїті розкиданої нашої військової еміграції, з-поміж отих живих сзїдків і активних учасників недавньої збройної боротьби українського народу, ще й на сьогодні зберігається багатющий скарб історичний, який для культури української, для майбутніх поколінь може мати дакекосягле значіння. Кожен з нас, бувших вояків українських, нині політичних емігрантів, ще й досі носить в пам'яті своєї бодай найгогозніші з подій, що в часі перебування його в тій чи іншій, чи-то б. українізованій, чи українській військовій формації відбувалися. Майже кожен з нас побував за час служби в українському війську, у кількох, а то й кільканайцяти ріжних формаціях, пам'ятає їх назви і, хоч більше-менше, — час свого в них перебування, пам'ятає прізвища бодай командного їх складу, визначніші епізоди з життя тих формацій — бої, походи і т. п.; пам'ятає і перебіг процесу «українізації» б. російських формацій, що в часі революції 1917 р. внастріч б. Росії та на її фронтах відбувався.

*) Зі звіту Н.-П. Т-ва за 1925 і 1926 р. р. видно, що на 1 січня 1927 р. воно налічувало 173 члени. Див. «Звіт» К. 1927 р. 16 ст.

***) Див. «Тризуб» ч. 36 (244).

Колиб ще й сьогодні відповідно зафіксувати бодай те, що кожен з нас ще пам'ятає, зафіксоване зібрати та до кращих часів зберігти, був би це неоцінний архив збірної пам'яті нашої, невичерпальне джерело для майбутніх істориків українських, для істориків військових зосібна.

Щоб яскравіше уявити собі, якою пусткою новітня наша військова історія світить, досить згадати, що не маємо досі не тільки якихось наукових праць чи публікацій про нашу недавню мілітарну боротьбу, про наше військо, а не маємо навіть відповідно опрацьованої історії бодай однієї якої-будь окремої формації військової, бодай однієї з формацій-піонерів. Про цікавий під кожним оглядом період так званої «українізації», про ту прелюдію, тло війська українського, на якому воно повставало, маємо теж не більше. Вже й нині з повним переконанням твердити можна, що навіть самих н а з в у с і х ф о р м а ц і й , що на протязі 1917-1920 р. р. до складу війська українського належали, ані на підставі літератури нашої, ані на підставі документів, з яких користати можемо,*) виявити ніхто не в стані. І це тепер, коли, напевно, більшість б. вояків усіх колишніх наших формацій ще жива!

Відзискати-ж зі скарбу історичного те, що вже й на сьогодні ми з тих чи інших причин втратили ми не тільки для поколінь, а, навіть, й для себе, відзискати бодай частину його, забезпечити для нащадків від нищення часу те, що досі ще в пам'яті носимо, може лише збірна воля наша, воля всієї української еміграції військової взагалі, воля кожного емігранта, б. українського вояка (і не тільки вояка) зокрема.

Щож конкретно для цього відзискання та забезпечення в умовах нинішніх робити маємо? На жаль, многотисячна політична еміграція українська не спромоглася досі ані на утворення спеціальної інституції для студіювання та ширшої пропаганди серед чужих і свого народів недавньої минувшини нашої, ані на покликання до такої праці бодай окремих авторитетних осіб, які б роботою еміграції в згаданім напрямі могли згори покерувати. Центральні-ж емігрантські органи наші, перевантажені працею над біжучими, більш важливими і пильними справами, через нечисленність свого персонального складу, річ зрозуміла, не могли та й не можуть займатися справами історичними, справами хоч би й недавнього минулого. Не мали вони, та, певно й не мають, — бо досі до відома еміграції їх ніким і ніде не подавано, — рівнож своїх планів в тій справі. Отже, немає об'єктивних підстав сподіватися, що хтось, до цього покликаний, подасть плани ті і в майбутньому. Мусимо, доки не зовсім ще втратили час, робити самі, робити не очікуючи на плани зверху, робити, як розуміємо та як уміємо, в налії, що як і щоб не зробили ми для справи рятування історичного

*) Як відомо, катастрофа нашої армії в кінці листопаду р. 1919 була мо.илою і для тієї незначної решти колосальної ваги історичних документів за р. р. 1917, 1918 і 1919, які після численних відступів та евакуацій ще на той час при штабах та інституціях залишалися.

скарбу народу нашого, робота та намарне не піде — прийдуть час і люде і вона використана буде якнайкраще. Хто знає, може це станеться навіть ще тут, на еміграції.

Однак, і в цій своїй безплановій ніби роботі працювати мусимо стосовано до якогось, бодай і не ідеального та жадними авторитетами не апробованого, та все-ж таки плану. План такий, хоч і не авторитетний і не ідеальний, але що впливає з щирих інтенцій дорогої для кожного з нас справі минувшини прислужитися, насмілююсь подати в надії, що переведена стосовно до нього праця в висліді своєму задовольнить бодай найістотніші вимоги історика нашої доби, історика-ж військового особливо.

П л а н .

(взір ч. I.)

Українізовані формації б. російського війська.

(Під українізованими формаціями увесь час безпосередньої і виключної підлеглости їх російському командуванню належить розуміти ті, укомплектовані виключно або переважно елементом етнічно українським, формації революційної доби 1917 р., які повстали а) з відповідних тактичних дотогочасних російських еднань, що шляхом революційним проголосили самі національну свою відрубність, пізніше командуванням російським легалізовану формулою «українізований», «українізованная», б) з окремих вояків і складових частин різних дотогочасних російських формацій, що в спосіб революційний відпів своїх відсепарувалися та в одну «українізовану», пізніше згаданим командуванням також легалізовану, формацію получилися і в) були зукраїнізовані на заходи тих чи інших українських революційних органів самим російським командуванням).

А.

1. Назва російської формації («рота», «батарея», «баталіон», «дівізіон», «полк», «бронепоезд», «автоброневік», «бригада», «дівізія», «корпус», «в. округ», «штаб», «управління», «учіліще», «армія», «фронт»), в якій безпосереднє перед її українізацією в повному складі, чи лише поодиноких складових її частин, служив. (Наззу ту, яко титул, написати більшими літерами вгорі і підкреслити).
2. В якому характері в складі згаданої формації перебував в тім часі («сотдат рядовой», «отдельонний», «взводний», «ротний», і. т. д. командір), ступінь, ранга, імення, до батькові та прізвище.

3. Місце розташування в згаданім часі формації: пункти постою складових її частин, штабу і т. п.
4. Тодішній чисельний і бойовий склад формації: людей, коней; стан озброєння: гармат, рушниць, аеропланів, панц. авт, шабель, набоїв і. т. д.
5. Стан інтендантського, грошового та санітарного заосмотрення формацій.
6. Стан формації під оглядом національним: відсоток, хоча-ж би приблизний, розподілу по національності — солдат, підстаршин, старшини.
7. Морально-бойовий стан формації безпосереднє перед її українізацією: дисципліна, політичні настрої, взаємостосунки між командним і солдатським складом, виборчі органи та їх вплив в частині і т. п.

Б.

8. Назва з українізована згаданої формації або її відсепарованих складових частин. (Назву написати більшими літерами під лінією титулу, вгорі аркуша).
9. Де саме і коли (по можливості точна дата) та за чиєю ініціативою переводжено українізацію формації: на організовану вимогу самого складу її, на вимогу українських революційних організацій (яких саме) чи наказом з гори.
10. Докладний перебіг українізації формації: духові і технічні безпосередні її керманічі, б) формальні і технічні труднощі, в) відношення оточення, г) українські центральні військово-революційні органи (Всеукраїн. Рада Військ. Депут., Військовий Генер. Комітет, Окружні, Армійські, Фронтові Ради, Військові Комісари і т. п.) та їх роля в справі українізації формації д) чужинні революційні організації, їх відношення та впливи, е) взаємостосунки між старшиною, підстаршиною та козацтвом, ж) заворушення та збройні виступи внутрі формації, з) перебрання від попереднього командування зброї, грошей а иншого майна: спосіб поділу (станніх, і т. п., іт. п.
11. Прізвища першого командного складу з українізованої формації. з зазначенням посад.
12. Чи був і який виборчий орган в зукраїнізований формації, його компетенція та фактична роля в житті частини; пр з ища його членів.
13. Дата закінчення українізації формації, чисельний, бойовий склад, та стан збройового, інтендантського та санітарного забезпечення ї після того безгосереднє.
14. Дух формації: рівень національно і політичної свідомости старшин, підстаршини і командирів; стан дисципліни, духове і лужбове життя формації (лекції, чи відбувалася і як муштра і т. п.) та роля в нїм командного складу і виборчих органів.

- 15 Джерела походження (комплектування) формації: людьми, кінними та гжерами грошевого, ін енданг ького та иншого по-стачання.
16. Зовнішнє відріжнення формації від російських і инших зукраїнізованих формацій (по можливості нарисувати і годати відзнаки з д кладним описом їх).
17. Мог а формації: а) у внутрішнім житті козац ва, під таршини, (старшини: б) при наачанню (команди, татути і т. п.) і в) в діло-водстві.
18. Бойові та инші завдання, що покладалися на формацію російсь-ким командуванням: докладно описати перебіг маршів, боїв і т. п. маючи на увазі: а) місцевіс ь, б) дату, в) склад своїх і ворожих сил, г) перебіг бою маневри і т п , д) вислід бою і страти своєї та ворожі трофеї, є) окремі характеристичні моменти боїв, ж) лицарські вчинки окремих вояків — їхні прізвища, з) пріз-вища, забитих, та ранених, іг. п. і т. п... (Пожаданим було б, оскільки в пам'яті те зберіглося, додати, накресливши, малюк того чи иншого цікавого бою)
- 19 Чи виконувала формація, підлягаючи формально командуван-ню російському, які будь завдання і тогочасних органів україн-ських, яких та які саме
- 20 Зазначити по-можливості усі зміни в персональному складі старшини формації, аж до часу виходу її з підлеглости коман-дуванню росій ькому чи розформування.
21. Коли саме виступив астор зі складу формації.
22. Коли саме і в який спосіб формація вийшла з підлеглости російському командуванню: розформована була, сама розій-шлась або відійшла до підлеглости українському командуван-ню; в останньому випадку — коли, як, та до складу якого єд-нання українського увійшла.

Підпис (читкий).

(Дата і місце складення відомостей).

(Взір ч. 2)

У к р а ї н с ь к і в і й с ь к о в і ф о р м а ц і ї

(Під українськими військовими формаціями належить розуміти, опріч формацій з Галичини: 1) формації 1917 року, що революційно повстали з окремих української народности б. вояків ріжних російських формацій, посереднє виконували окремі російського командування завдання, підлягаючи без посе-реднє і виключно органами тодішньої влади у к р а ї н с ь к о ї: Українському Військовому Генеральному Комітетові або Генеральному Секретаріатові Військових Справ УНР

2. Ті з категорії б. українізованих формацій, які, вийшовши з підлеглости командуванню російському у всіх відношеннях і виключно підлягали тогочасній владі українській, і

3. Всі інші формації на Україні і по-за її межами, з дозволу органів влади Українсько Народньо іРеспубліки повсталі, та командуванню у к р а ї н с ь к о м у безпосереднє підлеглі,)
 1. Назва формації (частини, штабу, управління), до якої на у к р а ї н с ь к у військову службу вступив (вперше, або перейшов з іншої у к р а ї н с ь к о ї військової формації). Точну і повну назву ту, яко титул, більшими літерами написати зверху аркуша.
 2. Коли саме (точна дата), де і в якому характері (старшиною, підстаршиною чи козаком) вступив; як що брав участь в організації формації від самого початку її повстання, то описати перебіг її: а) революційно, чи з наказу і чийого, зав'язалася, б) де, коли, як і з якого елемента укомплектовувався, в) як озброювалася і харчувалася, г) безпосередні духові і технічні перші її керманічі, д) труднощі формальні і технічні, е) роля українських військово-революційних або партійних організацій (Центральна Рада, Всеукр. Рада військових депутатів, Український Військ. Генеральн. Комітет, Округові, Армійські, Фронтіві Ради та Комісари і т. п.).
 3. Хто стояв тоді на чолі формації і складових її частин чи відділів; ймення і прізвища решти старшинського складу формації
 4. Побудова формації (її структура організаційна). Накреслити хоч би олівцем та додати схемку її.
 5. Градація (поділ) старшини, підстаршини і козаків того часу на ранги, ступіні і посади.
 6. Зовнішні відзнаки старшини, підстаршини і козака формації нарисувати, хоч би олівцем та додати опис на окремому аркуші.
 7. Чисельний і б о й о в и й склад формації (кількість старшини, підстаршини, козаків, коней лінійових і т. д.), в якому єи її застати або після закінчення формування її.
 8. Стан збройового заосмотрення формації (кількість і якість гармат, літаків, панцерних автомобілів, метачів мін, кулеметів, рушниць, шабель, списів, набоїв і т. д.) та стан його придатности.
 9. Стан продовольчого і річезого забезпечення (харч, одяг, взуття): чи вистарчало, в якій мірі та в який спосіб постачалося (інтендатури чи реквізувалося і в який (формальний) спосіб реквізіцію пере одилося).
 10. З якого елемента, під оглядом: військово-фаховим, моральним, національно-політичним і попередньому своєму соціальному положенню (до військової служби) працююча інтелігенція (мійська, сільська, робітники, се:яне) формація склада: ася та зідки (губернія) він переважно походив.
 11. Дух формації: які прагнення і настрої помічались тоді серед старшинського, підстаршинського і козачого складу формації, та їх причини; відношення формації до справи української

- державности; відношення старшини, підстаршини і козаків до службових обов'язків, стан дисципліни і т. д.
12. З яких статутів користала формація для свого навчання (чужинних, українських).
 13. Мова формації: старшини, підстаршини і козацтва (службова і по-за-службова: українська, російська).
 14. Відношення формації до населення і населення до неї.
 15. Чи заходили в житті формації які-будь ексцеси чи взагалі події деструктивного характеру (за час вашого в ній перебування): коли, де, які саме, та їх причини і наслідки.
 16. Чи заходили в формації, коли і які саме зміни організаційного характеру за вашого часу (переформування, сполучення з іншою, зміна назви і т. п.).
 17. Які заздання бойові чи інші на формацію за вашого часу покладалися, ким та коли саме.
 18. Бойові дії формації за вашого часу (по можливості докладно описати перебіг маршів, боїв і т. д., пам'ятаючи про: а) заздання б) час і місце бою, в) сзої і ворожі сили, г) маневри, д) процес бою, е) окремі характеристичні його моменти: вдачі, помилки, лицарськість окремих вояків і т. п. (про лицарські чини пожаданім є подати окремих додатком навіть у формі белетристичній), ж) виследи бою, з) страти свої та ворожі, ї) здобич (трофеї), і) список забитих та ранених: старшини, підстаршини і козаків, зазначити звідки походять і т. д. і т. д. Накреслити хоч би олівцем і додати малюк боїв).
 19. Коли записили службу в формації (по можності точну дату).
 20. Як-що до складу формації спочатку її формування неналежали, то що ви знаєте про її формування (дата, місце її повстання та прізвище першого командира чи начальника).

(читкий підпис)

(дата і місце складення і доможостей)

Передбачені повищим планом моменти як з життя українізоганих, так і українських формацій, більшости яких не могла оминати увага кожного б. вояка, що в тих формаціях коротший чи довший час перебував, дозволяють авторам спогадів не лише на законичне, так би мовити, анкетне, а й на як найширше так під оглядом змісту, як розміру та літературних форм їх освітлення; дозволяють на переказання не тільки голих чисел, дат та фактів, а й найтонших психологічних нюансів, що з тодішніх спостережень та переживань авторів випливають.

Не тяжко уявити собі, якої колосальної історичної ваги відомості ще й нині зібрати б кожна, коли б багатотисячна еміграція українська стосовно бодай до повишого плану їх складала. Зібраний дорожній історичний матеріал: той, відповідно до назв формацій систематизований, навіть без опрацювання жадного, сам собою, преці-

каву становив би історію українського війська в цілому і кожної або майже кожної його складової частини зокрема.

Зафіксувати згадані відомості на письмі та бодай індивідуально до слушного часу їх переховати, — значить виконати наш п е р ш и й е м і г р а н т с ь к и й о б о в ' я з о к так в стосунку до минувшини, як до майбутности свого народу.

І, пам'ятаючи, що поневолений на рідній, не своїй землі нарід наш про історію свою не тільки не може дбати реально, а не може навіть про неї вільно думати, й обов'язок той виконаємо.

Виконаймо-ж, і то як найскоріше, бо невблаганий час, що немилосердно стирає з кожним роком, з кожним місяцем, з днем кожним з нашої пам'яті події минулого, промовив вже давно своє грізне т е м е н т о .

Ольховський.

3 життя и політики.

— Зміна курсу совітської національної політики. — Українізація, як тактичний хід і її дотеперішні невдачі. — Ліквідація дотеперішньої української політики совітів. — Теперішні умови розвитку української культури.

Одно з найбільш немодних питань під теперішню хвилю в совітській пресі, — це питання про українізацію, про українську культурну роботу, про права і компетенцію уряду УССР. Надо всім комплексом справ, що складають українську проблему, наче перейдено до порядку денного з того часу, як процесом СВУ було демонстровано ті блискучі засоби розв'язання української справи, які віднайдено совітською владою. Після довгої низки дифіраблів урядових письменників, що писалися під час процесу і після нього, на адресу совітської влади, яка так блискуче «розв'язала» українську справу, писання на українські теми відразу стало немодним. Лише вряди годи можна стрінути в останній час в совітській пресі коротенькі замітки, з яких виявляється, що в справі українізації, в справі задоволення культурно- національних потреб українського населення існує різкий і виразний поворот до гіршого, що русотяський курс на практиці рішуче і повно бере гору. Рівночасно в європейській пресі появились звістки, що московський центр підготовлює проект реорганізації державної структури СССР в напрямі знищення федеративних республік і створення повної централізації в державному управлінню.

Вся ця ситуація примушує звернути увагу на ті нові моменти, які з'явилися в совітській політиці що-до України, примушує дати оцінку тих відносин в українській справі, які тепер починають складатися.

* * *

Скільки би не підкреслювали совітські письменники ті досягнення, які здобула українська культура за совітських часів, лишається проте незаперечуваним фактом, що позиція влади що-до української справи весь час була лише позицією тактичного характеру; всі декларації і декламації з приводу допомоги розвитку української культури, з приводу знищення національного гніту на Україні робилися і виголошувалися в силу примусу, в силу необхідности опанувати становище на Україні для будови соціалізму, для творення інтернаціональної пролетарської культури.

Цей політичний характер совітських позицій в українській справі є

нерозривно зв'язаний з її загальними поглядами комуністів на національну проблему, які зафіксовані ще резолюціями VIII і X з'їздів російської комуністичної партії. Вже тоді, коли були висунені гасла федеративного об'єднання держав, організованих по совітському типу і права нації на відділення, було підкреслено, що федеративне об'єднання держав партія виставляє, як одну з переходових форм на шляху до повної єдності; вже тоді була дана така трактовка «права на відділення», при якій воно оберталося в порожню безмістовну фразу; в питанні про те, хто є носієм волі нації до відділення — говорить резолюція VIII з'їзду — РКП стоїть на історично-класовому погляді, рахуючися з тим, на якому ступіні її історичного розвитку стоїть дана нація: на шляху од середньвіччя до буржуазної демократії або від буржуазної до совітської чи пролетарської демократії. Є очевидним що всі західно-європейські нації, що більш сконсолідовані, і розвинені нації совітського союзу, як українці, грузини то-що, згідно з комуністичною доктриною стоять на шляху од буржуазної демократії до пролетарської; з другого боку не підлягає сумніву, що для цих націй носієм волі нації буде для комуністів уважатися «класово-свідомий», «революційний» «пролетарський» елемент, який репрезентується комуністичною партією, що буде стояти не за відділення, а тісніше з'єднання з совітським союзом при всяких умовах. При цих обставинах деклароване право на відділення не буде перешкоджати боротися з кожною спробою відділення, бо, мовляв, це гасло висовується контр-революційними елементами, які не репрезентують націю. Яскравий централістичний напрям національної політики комуністичної партії ще виразніше підкреслюється прийняттями X з'їздом тезами по національному питанню Сталіна, які, як один з аргументів на користь федерації, висовують необхідність допомоги нехлібним совітським республікам з боку хлібних.

Коли при цьому виразному централістичному підході до національної справи совітська влада в періоді XII партійного з'їзду пішла на певні поступки українській національній стихії диктувалося це визнання в той час необхідністю стати на шлях «змички» з селянством, яке ту українську стихію репрезентувало. Були ці поступки не зреченням од давнього централізму, а лише тактичним ходом, так само, як була ним так розрекламована в свій час змичка з селянством.

З де-яким одхиленням, і перебоями «український» курс совітської влади на Україні тягнувся аж до теперішнього антиселянського колективізаторського етапу совітської політики. Вже і раніше було багато даних, які промовляли за необхідність покінчення політики загравання з українством, багато даних, які вказували на те, що «український» курс дає комуністичній партії більше мінусів, ніж плюсів.

Межяна припустити, що, ставши на шлях здійснення «українського» курсу комуністична партія не дооцінила сили і значіння українського руху. На комуністичному Олімпі (між іншим на УІІІ з'їзді партії «сам» Ленін глибокодумно висловив сумнів, чи українська мова має глибші коріння в народніх масах) очевидно уважали, що весь досовітський культурний дорібок українського руху с такий нікчемний, що за допомогою українізації опанувати його — річ проста і нескладна; отже між українізацією чи чувашизацією різниці значної нема; за допомогою «українського» курсу можна підпорядкувати український рух під совітський диктат і створити з совітської України центр тяжіння для всіх інших частин української нації. Ці надії і сподіванки в дуже великій степені завели. Ті комуністи, які були приставлені до творення української «пролетарської» культури мусіли констатувати, що на Україні доводиться мати діло з давньою і виробленою культурною традицією. Ця традиція мала таке глибоке коріння в масах, таке значне поширення, що самі виконавці совітських українізаційних планів раз у раз підпадали її шкідливим впливам і допускалися всяких злочинних ухилень; що-до привернення на совітський шлях старих українських культурних працівників, то для цього вже од давніших часів довелось вживати методів, які знайшли своє завершення в процесі СВУ. Ще гірші результати дала надія привернути

за допомогою українізації симпатії до теперішніх господарів УССР серед українського населення по-за совітськими кордонами. Само собою, українізаційні спроби совітських чинників викликали по-за межами УССР великий інтерес і зацікавлення, але вони мали дуже мало спільного з симпатіями до теперішніх володарів совітської України; навпаки що далі, то все більше широкі маси населення українських земель по-за совітськими кордонами об'єднувалися коло гасел українських національних партій і курс большевицьких і большевизьючих красних чинників явно став йти на пониження. Таким чином вже від давнішого часу стало виявлятися, що-до українізації з мірилом чувашізації підходити не слід.

Але останній теперішній етап совітської політики мусів поставити руба питання про доцільність дальшої спекуляції на україністство. Колишній українізаційний курс був декоративний, як один з засобів на змичку з селянством. Сталіним тепер оголошено замість змички з селянством війну селянству. Де при таких умовах тактична доцільність українізаційного курсу? В центрі уваги тепер стоїть п'ятилітка, яку ініціатори сподіваються здійснити шляхом найдалі йдучої централізації всіх сил і засобів в руках найближчого сталінського оточення. Де при цих обставинах місце для розвитку, а то навіть і для існування яких-будь автономних чи відокремлених установ УССР? Чи не слід при цих умовах здійснити постанову VIII з'їзду і признати, що федерація, ця перехорова форма до повного об'єднання, вже являється перейденим етапом?

Ми не знаємо, чи є вірною звістка закордонної преси, про яку ми згадували вище і яка мусіла б означати ліквідацію УССР. Але мусимо сказати, що, перебіраючи в пам'яті події останнього року, можна прийти лише до того висновку, що підготовка такого проєкту була б лише логічним розвитком і продовженням того, що відбувалося досі.

Ліквідація переводиться тихо, мовчки, при заявах, що все лишається по старому. Обмежено до мінімуму українську наукову роботу розгромом Академії Наук, який переведено її реорганізацією, чисткою і інсценуванням процесу СВУ. Літературну творчість зведено лише до «праці» сталінських підполосків шляхом чистки і реорганізації літературних об'єднань і товариств. Як не слабо була переведена українізація у високій школі на Україні, од неї тепер, в зв'язку з повною реорганізацією постановки високої освіти на Україні й передачі її майже в цілому до рук загально-союзних органів, лишилася одна загадка. В обсягу загального й господарського управління централізація досягла свого максимуму. Скасовано український комісаріат земельних справ. Цілу низку промислових підприємств усунуто з обсягу компетенції уряду УССР і передано загально-союзним органам. Та й нашо властиво приводити окремі факти в обсягу поширення централізації, коли перед нами з часів XVI з'їзду стоїть таке основне явище, як переведення довгої низки державних законів і розпоряджень на цілому просторі совітського союзу звичайнісенькими постановами Політбюро ЦК ВКПб. Нищиться в своїй основі той правопорядок, який встановлено конституціями ССР і УССР, компетенція вищих і рішачючих совітських установ урізується і одбирається, на цілому просторі совітського союзу самодержавно і безвідповідально вирішує всі справи сам Сталін. Чому при цих обставинах не фіксувати законодавчими нормами вже фактично існуючого безправ'я, не ліквідувати УССР, не визнати, що члени українського совіту народних комісарів з більшою користю для соціалістичної батьківщини зможуть виконувати не свої теперішні обов'язки, а обов'язки, скажемо, членів райвиконкомів в якійсь московській дірі. Це буде тим більше доцільним для країни, що саме тепер в зв'язку з ліквідацією округ і примусовим приділенням совітських працівників на роботу в райони серед них панує загальне дезертирство і їхати на села нікому.

Повторюємо: коли відомості про намічену ліквідацію совітських автономій і федерацій і не відповідають дійсності, являються вони логічним продовженням і розвитком тих подій, і фактів, які відбуваються на Україні зараз.

Ми характеризували ті формально-правні обставини, які створилися тепер для реалізації культурних і політичних українських домагань. Не треба поруч з цим забувати про ту фактичну обстановку, яка існує тепер для розвитку нації. Колективізацією підривається існування і нищиться та соціальна група, яка була і є основою нації. Чим далі йде розвал в країні совітів, тим все більш яскравою і реальною стає загроза навали дикої голодної півночі на Україну, північних людей на Україну посилають московські можновладці так само, як колись московські царі, для «кормлення» і керування вже тепер десятками тисяч. Хто підрахує скільки росіян приплинуло за ці місяці на Україну в числі 25.000 мобілізованих для переведення колективізації, в числі десятків тисяч робітників, набраних для Дніпрельстану, харківського Тракторбуду, кам'яновугільного Донбасу. Аджеж всі вони, що приходять з півночі, приходять в якості упривилейованої верстви, приходять не тільки, щоб годуватися, але також, щоб командувати і керувати. Вони здійснюють своє керування, все далі ширять на Україні анархію і розвал, сотворюють обставини, які в високій мірі утруднюють розвиток нації і її культури. А поруч з цим вселенням на Україну московських орд відбувається примусова депортація сотень тисяч українського населення на північ, в Соловки, на примусові лісові роботи. Під шумок п'ятилітки переводиться зміна відносин національних груп на Україні на користь Москви.

Важкі часи переживає Україна. Ще одне тяжке ліхоліття судилося перебути українській нації. Бо історія приділила так, що шлях до національної волі і власної державності ніколи не бувас встеленим рожами; завжди він вкритий тернами і камінням.

В. С.

Лист з Одеси. *)

Як і треба було сподіватися, «нашій» владі на Україні легше було провести засівкампанію, ніж зреалізувати урожай. «Товариш урожай», хоч і не виправдив тих великих надій, які на нього покладалися, але тим часом, при нормальному стані річей, його вистарчило-би не тільки для задоволення кінцевих потреб населення України, але можна було-би де-що взяти й для експорту. Ще в осени минулого року, під час переведення добровільно-примусової колективізації, пристрасті так розпалилися, що можна було сподіватися найдальше йдучих «несподіванок». Відчуваючи непевність своїх позицій, большевики заздалегідь, ще до початку жнив, почали переводити мобілізацію своїх сил для найбільш повної реалізації урожаю на Україні. Для допомоги місцевій владі та місцевим організаціям при переведенню жнив та при виконанню хлібних заготовель були організовані спеціальні «ударні робітничі бригади». Це ще більше загострило той антагонізм, який існує тут між містом та селом, і сприяло витворенню загального невдоволення існуючим станом річей. Перед початком жнив наша преса знову підняла лемент про «куркульську небезпеку» та про «активність класового ворога». Для боротьби з куркулем знову закликалися все свідоме населення. Після «ліквідації куркуля, як класи», після фактичної руйнації більш-менш міцного індивідуального господарства та після фізичного винищення тих, хто не хотів йти до колективу, було дивно читати про куркульську небезпеку. Але — тут справа не в куркулі, а у власницькій ідеології, якої не викоринили на Україні ні декретами Сталіна, ні надзвичайними заходами ППУ. Це наше начальство дуже добре знає й через те в самий енергійний спосіб, при допомозі надзвичайних засобів, приступило до реалізації урожаю, бо від цього в де-якій мірі залежить термін їхнього хазяйнування по українських селах. Фактичний стан річей більш поважний, ніж хотілось-би большеви-

кам та ніж пише тутешня совітська преса. З бригадних ударників багато, зустрівши особливо гаряче прийняття на селі, не вернулося зовсім до міста, чимало повернулося покалічених, а ще-більше «випробованих комуністів» виходило з партії, або як у нас кажуть «ганебно дезертували». Не зважаючи на суворий терор — село знову захвилювалося і так само як під час знаменитої колективізації, всілякими засобами реагує на чергову «хлібо-заготовчу» кампанію. Про дрібне шкідництво не доводиться навіть говорити. Антисовітський рух поступово починає набирати масовий характер. Спостерігається свідоме залишення хліба на полі, підпалюється хліб складений в скирти, не кажучи вже про нищення робітників та партійців, що стоять на чолі різних совхозів та колхозів. Влада-ж, крім фізичного примусу, скерованого проти впертих «хахлів», що не бажають добровільно йти до соціалізму, намагається викачати хліб шляхом задоволення селянських потреб в ріжному кравові, який доставлено до тутешніх кооперативів. Крам видається не за гроші, яких тут майже не беруть, а лише в обмін на хліб. Коротше кажучи, щоби забезпечити себе хлібом, владою вжито всіх заходів до самих гострих включно. Але очікуваних наслідків все одно не буде.

А тим часом становище міста з кожним днем погіршується. Крім ярини та хліба нічого в кооперативах не продається. В громадських їдальнях м'ясних страв давно вже не існує і всі ми стаємо «переконаними» вегетаріанцями. В літню пору, коли єсть і ярина й овочі, ще саяк-так можна миритися з цілковитим браком мяса, риби та товщів, але що їстиме «пролетаріят-переможець» в зимі — тяжко навіть уявити. Коли на базарі випадково й з'являються де-які харчові продукти, то ціни на них такі високі, що купувати їх мають змогу лише «відповідальні робітники» та партійний апарат. Так масло коштує 5-6 карбованців фунт, хліб на базарі у приватників 40 копійок фунт чорного і 70 копійок фунт білого. Мило цілком зникло. Часом з під поли можна дістати шматок кепського мила для білизни, але й за нього треба дати 4-5 карбованців. Пайки цукру поступово зменшуються, а по селах його взагалі не має. Надій на новий цукор не має, бо буряки загинули, цукроварні стоять. Отже до всіх тутешніх «радощів» треба очікувати ще й цукрової голодівки.

На ґрунті браку харчових продуктів та несправедливого і несистематичного розподілення їх, навіть серед того населення, яке організовано в кооперативи, — спостерігаються окремі виступи, так звані «бабячі бунти», яких в останній час було в одній Одесі — чотири. В липні місяці на ґрунті браку харчів було заворушення на джутовій фабриці в Одесі. Занепокоєна влада напружила всі сили для підвозу на фабрику бракуючих харчових припасів і це внесло певне заспокоєння. В кооперативах уже стали стереотипними відповіді: «немає й не буде». Всюди стоять хвости, без черги й довгого чекання в жадному кооперативі нічого не дістанеш.

Не зважаючи на такий тяжкий економічний стан, все населення «палає» бажанням допомогти владі, бо відома позичка «п'ятилітка в чотири роки» уже «добровільно» — примусово розписана й розподілена серед «працюючих». Як про виразний зразок довірря з боку населення до влади, а до певної міри й в доказ міцності самої влади, слід сказати про цілковите зникнення з обігу дрібних срібних грошей.

Не зважаючи на розстріл та масові обшуки, навіть в совітських кооперативах пропонують брати на круглі числа: на карбованець три, п'ять, бо решти звичайно в скарбниці не буває.

Наша влада тримається в силу інерції та терору. Досить одного важкого заворушення, щоби почалося стихійне повстання не тільки на селах, але й по містах.

Зараз тяжко вам навіть сказати, хто, крім керуючої головки, задоволений існуючою владою, бо розгордіяш залишає далеко позаду всі так звані «здобутки» й переведення в життя анекдотичної п'ятирічки.

Звичайно большевики обвинувачують усіх, крім себе в тому, що країну доведено до її нинішнього стану. Як і раніше, переводиться нищення

всієї інтелігенції, яку обвинувачують у всіх смертних гріхах, влючно до саботажу та шкідництва, а українська інтелігенція крім того ще перебуває й на особливому обрахунку за її «сепаратизм» та за орієнтацію на «гнилий захід», замість передової Москви.

Не зважаючи на виключно тяжкий стан свідомого українського елемента, національна і антибольшевицька робота дає свої наслідки і влада починає губити рівновагу, відчуваючи, що вже наближається кінець окупаційному пануванню на Україні.

Остання ставка Сталіна на реалізацію врожаю, а, між тим, все говорить за те, що зреалізувати його йому не пощастить.

З цього приводу у нас тут пущено в оборот дуже популярний жарт, а саме:

«Який самий короткий анекдот?..

— П'ятирічка!

— Чому мають перевести п'ятирічку в чотири роки?..

— Та тому, що п'ятий рік — вихідний».

Здається, що вихідний рік не за горами.

Отже до скорого побачення..

І. Яковенко.

Одеса,

31 серпня 1930 року.

Людські документи.

10 років минуло як ми на еміграції, живемо в культурних умовах західно-європейських країн, звикли до демократичної свободи, захисту правового порядку, пошани до людської особистості і т. п. благ «буржуазного» світу. Ми не уявляємо, не розуміємо, не відчуваємо — в повних розмірах, до самого кінця того, що твориться там, по ту сторону «добра і зла», в країні необмежених можливостей; що називається Совдепією.

Листи рідних і близьких з України відкривають перед нами оту заслону, що стоїть між нами і нашою батьківщиною. Але в більшості ці листи — такі коротенькі, так вони обминають всі загрозливі місця, намагаються бути такими «безобідними», що по них можна лише судити про ту безодню придушення, той небувалий гніт, що тяжить над всіма «щасливими» підданцями соціалістичних республік.

Але ось до моїх рук попала пачка листів, писаних «з того боку». Ці листи зовсім другого характеру. Інше молодий селянин до свого брата, який перебуває на еміграції. Писані ці листи в першій половині цього року. Вони яскраво малюють весь жах, що твориться тепер на українському селі. Автор їх — як це видно із листів — не має вже чого боятися, бо не має вже чого втрачати. Його листи просякнуті відчаєм і якоюсь, о дивує, — знаючи характер листів з України, — сміливістю. В них — в цих листах, — які він пише досить — на большевицькі умови знову таки — часто, він відводить свою душу, знаходить заспокоєння від страхіття совітських буднів.

Цікаві конверти, що в них прислані ці листи. На них турботливий соурядовець ставить величезні штамповані написи: «Зломімо куркульський опір — зміцнімо колгоспбудівництво». «Виконаємо зоветмінімум — поліпшимо скотарство». Як не гармонують ці «ударні» надписи з змістом листів, просякнутих однією думкою — кудись втікти — світ за очі — як далі від цих «будівництв», «мінімумів» і т. п. !

Коментарів до цих листів не треба. Вони свідчать самі за себе; я їх і привожу — так, як вони написані, — додержуючися того стилю, орфографії, не міняючи в них ні чого.

«...ти пишеш що із ріднею мало пириписуєшся і низнаєш на твою думку чи вони листів ниодержують чи настрашені, так і є шо настрашені, ваяна навіть мені застиригав аби я не писав, но я на це низвертаю уваги, я тепер такий обіжнений шо остався яко благ яко наг, хліба шо у мені а одежі шо

на мені, а хліб іто несвій тільки той що люди дадуть, а мама моя старенька і вдодаток ще сліпа день і ніч плачи просить на себе смерті; і я тепер кожний день без плачу ниобходюь, от зараз приближася пасха а у нас нічого нима, ні їсти ні удягнутиь, все забрали... ни знав як дальше буде, но жити тут нидуваю, я читав в газетах шо багато наших людей перейшло до вас і шо якобы для них там у вас гарний прием, коли це правда то будь добренький напиши мені... Мені тепер дні такі здаюця довгі як роки, у нас тепер кожний день новин так багато шо і в голові ни помішасяця...» (19 квітня 1930 р.).

«...я живу в сучасний мент дуже кепсько і жити тут далі недумаю, а чому то я думаю дороженький шо ти сам повинен знати, новин у нас кожний день нові і дуже цікаві і гарні (?) (знак запитання мій Є. І.)... а чому хліб дорогий на місті житне борошно коштує 8 кар. 16 кіло а все ярове те шо сіяли 5 кар. за 16 кіло а грошей нима де брати от у цьому велика біда...» (30 квітня)

«...напиши мені... як у вас протикає життя і яка ціна на хліб і иньші продукти і чиє у вас білий хліб і сахар і почому коштує кіло і чиє у вас робота і чи можна заробити і прожити і чи є у вас досить (! С. І.) мануфактури і одягу і взуття і яка ціна на все це?..» (4 травня 1930 р.).

«...мені тут тяжко пережити еден день, я нипевний за своє життя і дальніше істнування, я далі ниможу жити тут і едного дня, ти пишеш шо я можу те шо є позбутися (коли б переїхав за кордон — примітка Є. І.)... я уже нимаю чоґо позбутися, бо у мене все заґрабоване, земля, будівлі. взагалі все господарство, майно рухове і нерухове і я вигнаний із свого господарства і маю тільки господарства одежи шо на мені хліба шо у мені... я хочу за якуб то нибуло ціну звіче вийти, мені рішати вже нима чоґо я рішив вже давно ізвіце виїхати но лише моє господарство трохи мене тримало, але я бачив шо тут добра нибуде, а коли я зараз оґраблений і висланий із свого господарства і моє господарство зруйновано і я нипевний за своє життя і істнування жию по заячій, розумій це і ходю із хати вхату щоб хто дав кусок хліба, із села в село... тут жити недають, висилають в Сібір і ростріляють без розбору і ше багато иньших знущань так шо не можна навіть описати; ти дороженький пишеш шо вам все відомо шо тут робиця, но я бачу шо вам все не відомо. Я гадаю шо перед вами роспинаюця шо тут все гаразд но тут все нигаразд і далеко ше до того, тут все стоїть на краю гібелі, Україну граблять аж пір'я летить і паншена московська вповні і шерокі мірі, люде стогнуть в ярмі московським, но ім так і треба ни слухали людей то нехай тепер свей шкури слухають, Москва хоче всенький хліб нового урожаю забрати і вивезти а людей залишити на голодну смерть, шо тут зараз робиця то ничувано навіть в історії людського життя воно то були часи коли люди виходили із звірячого стану, а тепер звірі культурні но незовсім, роблять таке опустошення і знущання над людьми, тепер розумій як хоч жити тут я і едного дня далі не можу... остаточно я решив вже все і збираюь в дорогу в Польшу нилегально перейти кордон нихай буде там найгірше но так нибуде як тут бо з давніх часів до нас колітура приходила із заходу і тепер там люди культурніші і розумніші і там на заході так не може бути як тут... я закордоном буду робиці яку хоч роботу аби прожити на світі» (10 червня 1930 р.).

«...я гадаю шо ти ниприбуваючи в такому оточенню як я весь час перебував і перебуваю то тобі те все шо я писав напевно здаєця якоюь ілюзією і гадаєця шо тут легковажно можно добитися якоґось права, я вже рвав ся на всі сторони і нічоґо ни вийшло з цього і нивиходить і ниможє вийти... Коли ше літо нетреба теплоґо одягу і взуття, ще і харчів бо скріз по городах є цибуля і иньші городні овочі, приходиця ходити просити... Пиши мені шо може бути мені гіршого в Польшї як тут е і те шо я в належній час пережив в союзї ССР» (17. VI. 1930 р.).

«...уяви собі добре шо тут за життя бо я бачу шо ти того всего неуявляєш шо тут зараз є. Тут зараз величезна криза, жирів нияких нима, мяса нима, пара чобіт коштує 100 карбованців в той час коли хліб в людей забрали по 92 копійки пуд і все инше забрали і забірають зараз, свиней,

худобу, вівці, кури, королі і взагалі що є... відправляюся в Польщу, гірше не буде як тут є, нхай я посидю в Польщі в допрі то я знаю що там розумні люди і розбируця чи я винен чи невинен, і знаю що нібуду в Сібіру так як другі — пишуть що багато вже погинуло з голоду». (без дати)

«... от я 14 травня получив від одного знаемого із висилки із Сібіру із Томска лист то він пише що там ще морози і лежить сніг, іх там тремають в одному лагері 6000 тисяч (мабуть помилка — 6 тисяч Є. Г.) навіть із малими дітьми під доглядом Г. П. У. і в город непускають і дуже скудно годують, дают в сутки 3/4 фунта хліба чашку супу рідкого без нічого, 2 стакани окропу без сахару, а в городі там хліба нима щоб купити, сахару 400 грам там 2 кар. 80 коп., сала 400 грам 6 кар. іх пряники стоять 400 грам 1 кар., отаке життя на висилці, но не луче і тут вдома теж все дорого та ще в додаток то все забрали і с хатів повиганяли но раніше в нас які були гроші то повимагали на ріжні податки та на облігації і тепер крім того всего ше нема й грошей щоб було за що купити йсти, і так хто шо із людей дасть то те тільки і маємо, та ше хотят мене вислати в Сібір на висилку то так хоть гинь із голоду хоть вишлють в Сібір то там згинеш із голоду і холоду, бо цей же самий мені пише шо є серед висильних багато хворих но іх теж вивипускають додому і не дають ніякої помочи, іх прямо вивозят в Сібір на загибель на голодну смерть... читав шо коли підсохне і поправлеця дороги то великий наплив буде людей через границю в Польщу і шо папаримский і приставники других держав дали роспорядження щоб усіх людей приймати і давати їм приют і харчі, то після цього як було написано в газетах в нас зачали дуже арештовувати і висилати». (без дати).

Є. Г.

3 міжнароднього життя.

— Фінансова допомога на випадок війни. —
Совітський кидальний торг.

Свого часу фінляндська делегация в Женеві зробила внесок, аби всі держави, члени Ліги Націй, які підписали відомий пакт про не-напад, зобов'язалися між собою фінансово допомагати, — кожна по своїй силі, — тій державі, шо на неї хтось нападе збройно чи загрожуватиме нападом. Пропозиция та викликала живий відгук в заінтересованих політичних колах, а на останній сесії Ліги Націй дійшла свого кінця. 27 держав дали на неї свою згоду і іх делегация поставили на відповідному протоколі свої підписи. Усі вони разом зобов'язалися допомогою на суму в 50.700.000 золотих франків, себ-то на 700.000 більше за те, скільки потрібно було, — згідно попередній умові — аби згода стала дійсною.

Цей факт принципово дуже важливий, але сам собою дрібний, бо сучасні війни надто дорогі, аби якась пів-сотня мільйонів франків, хоч би й золотих, мала рішаюче значіння, — ше раз вказав на те, шо не настав ще час замирення в Европі, а може й на цілому світі. Для того досить лише подивитися, хто підписав зазначену згоду, або ліпше — хто не підписав її.

Підписали, як вказано вище, 27 держав; з них — 22 європейських і лише 5 по-заєокеанських. Ці останні такі: Болівія, Куба, Австралія, Персія та Абіссинія.

Явна річ, шо по-за Европою договір про фінансову допомогу непопулярний. Бо ж перше за все під ним немає підпису всіх (крім малої Болівії та пів васальної Куби) латинських американських республік, на чолі з найбільшою серед них — Бразилією. Відсутність цих підписів, правда, може ще можна пояснити тим, шо над тими державами як раз в цей час знялася знягла революційна буря й їм не до того. Але скажемо, в Японії, єдиній великій державі по-за Европою, все тихо і спокійно, а в тім її підпису під пактом немає. Не хоче зобов'язуватися ця держава, бо мабуть

таки бачить вона щось таке на Далекому Сході, що не дозволяє їй кохатися надто у паціфістичних мріях.

П'ять європейських держав так само не поставили свого підпису під пактом фінансової допомоги. Вони такі: Німеччина, Італія, Угорщина, Люксембург та Швейцарія.

Перепустимо Люксембург. Цій маленькій державі тяжко йти в ногу з своїма сусідами. За час великої війни, наприклад, вона боронила свій нейтралітет у той спосіб, що сама Люксембурзька герцогиня вихала проти німецького війська і поставила свій автомобіль у поперек мосту, через який мали переходити німецькі вояки, порушуючи люксембурзькі кордони. Німці обійшли той автомобіль, — тим справа і скінчилася.

Проинемо також Швейцарію. Ця держава мала правні підстави одмовитися од підпису, про що вона й зробила відповідну заяву. Швейцарія — спокон віку держава нейтральна; нейтралітет її гарантовано всіма бувшими і сучасними великими і меншими європейськими державами, і не випадас наче б їй підписувати згоду, яка в разі війни примусить її нейтралітет порушити.

Чому не підписали останні держави?

Угорщина причини не вказує, але вона ясна й без того, бо про неї говорить вся її політика, яка спрямована на відтворення колишньої угорської сили, а це без війни з тими чи іншими сусідами мабуть таки не можливо.

Італія дала своє пояснення. Італійська делегація вказала, що вона на те не має інструкції од свого уряду. Для дипломатичної одписки цього може й досить, але ширша політична опінія безперечно тим не задовольниться, шукаючи глибших причин, що мабуть можна знайти приблизно в тій самій площині, в якій перебувають і причини угорські.

Призирливо і погордливо дала свої пояснення делегація німецька: «Німецький уряд, вказала вона, працює зараз над фінансовим оздоровленням країни і не має часу спинятися над таким другорядним питанням». Це теж можна назвати дипломатичною одпискою, але дипломатія ця трохи іншої якості, ніж італійська.

Треба однак зауважити, що Німеччина не самотня в цьому відношенні що-до пакта фінансової допомоги. Її думку поділяє і англійська політична опінія, хоч британський уряд і дав свого підпису під тим пактом. Англійська преса всіх напрямків ставиться до нового пакту скептично, ба навіть саркастично. Так «Morning Post» пише:

Ще раз Англія зобов'язується платити за чужі розбиті горшки і ризикує тим, що буде її втягнуто до війни, якої вона не потребує. Серед підписаних — Албанія, Австрія, Персія то-що, — країни, що як раз в золоті не купуються, і Англія має платити те, чого не доплатять інші...

«Daily Telegraph» наче продовжує думки попередньої газети:

Договір, крім Англії, підписали: Франція, Югославія, Польща та де-які дрібні держави, а не підписали: Японія, Італія та Німеччина. З цього вже одного можна утворити уяву, кому він був потрібний, а кому ні. Можна також зробити і другий висновок, а саме про те, яку нікчемну вигоду придбала наша держава од того договору, коли б вона сама стала предметом якогось збройного нападу. Цього одного було б досить, щоб його не підписувати.

Так говорять опозиційні органи. Але навіть органу рядової англійської партії «Daily Herald», хоч і боронить урядову позицію, та робить це в такий спосіб, що ця оборона може ще гірша за напади, бо втішає:

Тому що треба було мати однодушне рішення Ліги Націй, необхідна була на то й згода Великої Британії. Але ж подібна згода матиме значіння лише після того, як її ухвалить парламент, бо в ній справа йде про фінансове зобов'язання. Крім того, договір, як і всі пакти, що стосуються до міжнародної

безпеки, має ввійти в силу лише тоді, коли Ліга Націй прийме постанову про обмеження озброєння.

Сєб-то инакше кажучи, нема чого непокоїтися, бо все оте одкладається ad calendas graecas. Так у цій малій справі, як в дзеркалі, відбилася так звана солідарність Європи та її змагання до замиреного стану.

* * *

Ставилася за час останньої сесії Ліги Націй і справа про совітський кидальний торг, инакше — dumping. Прикрито, правда, бо імені ССРСР у Женеві не названо, але говорилося взагалі про те, що робити, аби боротися з такого роду методами, які, коли їх поставлено в державному масштабі, можуть дезорганізувати європейські і навіть світові ринки, та вже й дезорганізують.

Про совітський демпінг свого часу було говорено на цьому місці. Коли єсть якесь питання, яке справді спільне для всіх європейських держав, так як раз отой кидальний большевицький торг, підступні методи якого не минають нікого і загрожують однаково всім. Але й що-до нього — не знайшлося солідарної думки, не кажучи вже про чин, у європейських урядів.

Італія, як відомо, недавно склала з совітами договір, спрямований не проти демпінгу, а як раз на те, щоб використати спекулятивні большевицькі заходи на свою потребу, доставивши італійській індустрії сировину по нечувано дешевих цінах, запропонованих Москвою.

Того самого методу, — хоч і без договору, як здається, зараз тримається й британський уряд Мак-Дональда. Бо ж як надумав він передати совітам всі державні замовлення на лісові матеріяли, потрібні для англійської армії і флоти, аби зменшити в той спосіб видатки британської скарбниці.

Про Німеччину нема чого й казати. Вона з ріжних причин, в тому числі і мілітарних та політичних — не тільки не виступає проти совітського демпінгу, але, як відомо, ще недавно збільшила на сотні мільйонів свої кредити державним комерсантам ССРСР. Тепер же в Лізі Націй Німеччина просто взяла Москву під свою охорону, бо поставила себе поруч з ССРСР, виказуючи на те, що, мовляв, Німеччина час од часу також користується методами кидального торгу. Принаймні німецький делегат у Женеві барон Рейнбабен офіційно проголосив:

Визнаємо, що до певної міри дехто грішив методами демпінгу. І не слід забувати, що особливе становище Німеччини та тяжкі фінансові тягарі, що припали на її долю після війни, примушували її імперський уряд також братися иноді до методів кидального торгу.

Замість одного підсудного на лаві обжалованих таким чином опинилося двоє, а того другого Ліга Націй судити не хотіла і не могла. Обмірковання демпінгу на тому й стало.

Спеціальну позицію що-до большевицького торгу займають Сполучені Штати Північної Америки. Ще літом здавалося, що ця держава, не очікуючи інших, стала на шлях одвертої й нещадної боротьби з большевицькими методами. Принаймні тоді було накладено амбарю на два кораблі, що привезли до Америки лісовий матеріял, а їхало їх туди ще по-за тридцять. За прикладом Штатів наче б то збіралося те саме зробити і інші більші і менші держави, але приклад той розсипався пилом, бо президент Гувер, це європейець серед американців, своєю владою, як переказували в пресі, під тиском могутніх економічно спекулянтів, — зняв заборону з совітського краму і припустив його до американських ринків.

Та справа не сшухла. Большевицькою торговельною і иншою чинністю в Сполучених Штатах зайнялася спеціальна парламентська комісія, яка, обслідувавши діяльність московської торговельної делегації в Штатах, прийшла до висновку, що заснована та делегація не стільки для торгу, скільки для підступної агітації й пропаганди. Фактів і матеріялів для того знайдено комісією більше, ніж треба і як подає американська преса,

на Гувера вони зробили таке вражіння, що він круто змінив свої погляди на совітський демпінг, ставши в ряди чинних його противників. Практичних наслідків тої зміни треба ще почекати, але теоретично вона вже виявлена американським президентом в одній із офіційних його промов, де він у різкий спосіб виступив проти большевицької теорії і практики, вказавши на те, що «сліпий матеріалізм не може служити базою людського суспільства».

Одночасно з Америкою, але не теоретично, а практично і незалежно від неї, виступила проти совітського демпінгу Франція. Французький уряд не став чекати, поки буде дезорганізовано його внутрішні ринки, а виступив превентивно його охороною. На основі доповіді міністрів торгівлі та хліборобства рада міністрів винесла постанову пристосувати до певної частини совітського краму, — як раз до тої, яку Москва кидає до Франції, — так звану систему ліценцій. З цього часу СРСР-івські хліб, м'ясо, яйця, дерево, льон, цукор, желатин і т. и. можуть бути припущені до Франції лише на основі дозволу, що може бути даний і не даний, відповідними французькими міністерствами кожного разу і на кожен довезену партію краму з окрема.

Большевики в своїй пресі стали криком кричати, що Франція проголосила СРСР економічну війну. Французький міністр торгівлі Флянден наперед їм одповів на те:

Це не єсть економічна війна проти СРСР. Це --- контроль. Просто держава буде контролювати совітський імпорт до Франції, так само, як совіти контролюють цілий свій зовнішній торг.

Французький міністр має рацію, але він не договорив того, що коли б інші держави взялися до таких самих заходів, як Франція, то це було б для СРСР справжньою економічною блокадою, бо економічно задохлися б совіти в кордонах своїх остаточно. Того поки що не сталося.

Observer.

В суботу 11 жовтня с. р. о 5 год. пополудні у
Варшаві після довгої і тяжкої недуги упокоїлася

навіки

**Нимфодора Методієвна
Лотоцька,**

про що з великим сумом сповіщаємо земляків

Хроніка.

З Великої України

— Державний Жидівський театр в Харькові відкрив сезон 1 жовтня («Ком.» ч. 265. з 25. IX).

— Відкриття нової протисовітської організації. ППУ викрило на Україні нову «шкідницьку» організацію, яка переводила саботаж в різних господарських організаціях на Україні. ППУ перевело цілий ряд арештовань («Пр. Пр.» ч. 221 з 25. IX).

— Новий закон про військову службу. Постановою ЦК'а ССРС з 13 серпня запроваджено новий закон про обов'язкову військову службу. Цим законом запроваджується військово-виробнича служба в мирний час для рядового складу, яка складається з 1) дворічної безперервної служби в промислових підприємствах з притягненням за час цієї служби до військового навчання на підприємстві на термін, який встановлюється військовим комісаром і 2) трьохрічної довготермінової відпустки, під час якої військових виробників притягається до навчальних зборів у промислових підприємствах на загальний речінець не більший, як три місяці.

В запасі військові виробники перебувають до 50 років. На призові їх оглядають за окремим зниженням розкладом хвороб і вони не користаються пільгами родинно-масткового стану.

Заробітню платню дістають військові виробники нарівні з іншими робітниками тої ж кваліфікації. Для студентів вищих шкіл та технікумів запроваджується особливий рід дійсної військової служби — «вище по-за військове готування». Воно складається з теоретичного курсу військової спра

ви протягом від 430 до 580 год., що його проходять у данім навчальним закладі, та навчальних зборів від 3 до 4 місяців, що їх відбувають в частинах червоної армії. В окремих школах військовий комісар може теоретичну підготовку скоротити до 330 годин, а навчальний збор до півтора місяця.

До тилового рушення за новим законом можна зарахувати осіб не тільки позбавлених виборчих прав, але й засуджених за державний злочин до поразки в правах, коли військовий комісар визнає це за бажане в кожному окремому випадку, що торкається також засланих і висланих у судово-адміністративному порядку і вичищених з посади за I категорією.

Закон передбачає також приймання жінок у мирний час у добровільному порядку, а у військовий час у порядку обов'язковому для виконання спеціальної служби («Пр. Пр.» ч. 222 з 26. IX).

— Знову «самоопедакування». Совнаркомом видано новий закон про «самооподаткування» селян для задоволення своїх громадських потреб («Пр. Пр.» ч. 207 з 9. IX).

— На Україну будуть присилатися московські інженери. Намічені Наркомос'ом України плани прийому студентів до вищих шкіл на Україні зменшено московським центральним урядом у великій мірі. Так, Наркомос УССР запропонував прийняти 55.000 студентів. Совнарком УССР зменшив цю цифру до 44.615 чол., а московський Госплан урізав її аж до 29.200 чол. Цю цифру було підвищено до 33.500 тільки після упертої боротьби представників сов. України. Скорочення кад-

рів, вихованих на Україні, Москва переводить за наміром підсилити технічні кадри на Українці особами московського походження і закінченими московськими школи («Ізв.» ч. 244 з 4. IX).

— Припинення робіт на будовах. Совнарком УСРС внаслідок браку грошових засобів видав розпорядження про скорочення видатків, яке по окремих установах чи підприємствах досягає навіть 40 відс. Усі будівлі, які признано другорядного значіння, також припинено з-за браку коштів і потрібних матеріалів. До розряду другорядних будівель зараховано і житлові будинки, робота на яких припиняється з 1 грудня аж до наступного будівного сезону. Зостановлено також всі поточні ремонти будинків («Пр. Пр.» ч. 222 з 26. IX).

— Прикріплення робітників до заводів. Останніми часами сов. влада відбирає від робітників «саморосписку», що вони не покинуть заводів, де зараз працюють, до кінця т. зв. п'ятилітки («Пр. Пр.» ч. 225 з 30. IX).

— Маневри червоної армії. На Україні відбулися маневри червоної армії, які закінчено 27 вересня («Пр. Пр.» ч. 225 з 30. IX).

— Хлібозаготівлі боляшевики неможуть перевести з причини нездачі хліба селянами. Є такі села на Київщині, напр., які виконали план хлібозаготівель тільки на 4,1 відс. (село Пухівка) на 5,1 відс. (село Княжичі) і т. д. («Пр. Пр.» ч. 225 з 30. IX).

— Опір селян хлібозаготівлям. — Селяне вказують опір совітським хлібозаготівлям по всіх місцях України. Так, в Христинівському районі річний план хлібозаготівель виконано лише на 27,3 відс.

— В Очаківському районі річний план хлібозаготівель виконано лише на 23 відс. Є такі села, що за місяць вересень виконали тільки половину завдання. По деяких селах району селяне не хотять молотити свій хліб.

— В Новогеоргіївському районі є такі села, які не здали нічого. Мовчанівська сільрада на вимогу району реквізувати хліб у «куркулів» відповіла, що «куркулів у селі немає» («Ком.» ч. 262 з 22. IX).

— Занепад Донецького басейну. — Видобуток вугілля в Донецькому басейні за місяць вересень зменшився навіть проти серпня. За 20 днів вересня було виконано тільки 42,5 відс. місячного завдання («Ком.» ч. 263 з 23. IX).

— Юнаків Харківської школи червоних старшин відправлено під час їхньої відпустки працювати в копальнях Донецького басейну.

— В Маріуполі мобілізовано 450 комсомольців для постійної роботи в копальнях.

— З Валок відправлено 20 комсомольців «на вугільний фронт» («Ком.» ч. 262 з 22. IX).

— Сезон почався, а цукроварні стоять. Цукрова кампанія почалася, а тимчасом 11 цукроварень на Україні не мають буряків. Буряки лежать на плантаціях і їх не можуть довести до цукроварень з-за браку транспортних засобів та поганого стану доріг. Ті ж цукроварень, які є «найліпше» забезпечені буряками, як Ананівська, напр., мають буряків усього на три дні («Пр. Пр.» ч. 216 з 19. IX).

— Совітське господарювання. В Голяківській артилі Христинівського району — «Спільна праця» дванадцять гектарів засівали 2 тижні. В тій же артилі багато хліба згнило в покосах («Ком.» ч. 262 з 22. IX).

— Ударний місячник сплаву лісу на Дніпрі замість запроєктованої передачі до сплаву 363.000 куб. метрів дерева дав лише 46.885 куб. метрів тоб-то 12,9 відс. («Пр. Пр.» ч. 219 з 23. IX).

— Совітський телеграф і пошта. Важлива телеграма з Харькова до Кам'янка йшла два дні. Подібні випадки бувають досить часто. Село Кисерівка за 15 верст від Кам'янка одержує кам'янецьку газету на

десятий день. Газети з Н'ю-Йорку приходять до Кам'янця на 16-ий день («Ком.» ч. 249).

З життя укр. еміґрації. У Франції.

— З життя Бібліотеки ім. С. Петлюри в Парижі. За місяць вересень Бібліотека дістала дарунки книгами та іншими предметами й матеріялами від таких осіб та установ:

1) Вел. Коваль — 1 книга. 2) п. П. Книш-Слобожанський — 7 книг, 1 фото, та печатки й кілька документів з Союзу Українців, що служили в франц. колоніальних військах. 3) А. Чехівський — 1 фото. 4) Волод. Леонтович — 1 кн. 5) М. Галаган — 1 кн. 6) Панна Галина Яковлева — 24 книги. 7) Проф. А. Яковлів — 13 книг та 12 чисел журналів. 8) Українського Університету в Празі — 11 книг. 9) від п. Є. С. Вирового 24 аркуші укр. поштових марок (тих, що не були в обігу, продаж яких йде на користь Бібліотеки).

Всім жертводавцям Рада Б-ки висловлює свою щирю подяку.

За вересень Бібліотеку відвідало 88 осіб.

За місяць вересень надійшли такі пожертви: 1) п. Григорій Гавришин (Париж) — 50 фр. 2) На підп. лист ч. 258 збірка полк. Харотиненка в Калішу — 10 злотих, 3) Українська Станиця в Калішу — збірка по підп. листах Укр. Центр. Комітету в Польщі чч. 2215/72 і 73 — 13 злот. 4) Полк. Труба з Польщі надіслав збірку від осіб: П. Труба — 10 зл., М. Євтушенко — 10 зл., І. Лазаренко — 5 зл., М. Каштелянич — 2 зл. І. Бойко — 2 зл., Є. Пустовойт — 10 злот. 5) Від Представника Б-ки В. Андрієвського з Білгороду 120 динар — збірка на лист ч. 306, переведена б. Секретарем Союзу Укр. Організацій в Югославії. 6) Від п. Невідомого — 50 доларів. 7) Від Редакції «Тризуба» невиплачений гонорар пок. Соловчукові — 140 фр.. 8) від п. Костюченка (переслані п. Липо-

вешким) — 10 злотих. 9) від п. Олексієва — 10 фр. 10) від п. інж. Плюща — 71.25 фр. 11) від Т. Письменка — 5 фр. 12) від представника П. Черкаського (Омекур) на підп. листи чч. 1 і 2-250 фр. 13) через п. Представника Б-ки в Польщі п. Краснопільського — 250 злотих — збірка, переведена відділами УЦК в Польщі. 14) від п. І. Войценка з Smoky Lake Alta в Канаді збірка на підп. лист ч. 43 — 6.50 доларів. 15) від п. Представника Б-ки в Чернівцях Д. Антончука 500 леїв від п. проф. Онищука 100 л., Іл. Сухарика — 100 лей, Вас. Ташука — 100 л., Костя Никировича — 100 л. та NN — 100 леїв. 16) пані Мілоцька — 10 фр. 17) від Представника Б-ки в Ковлю п. Калужного на підп. листи чч. 241.-42 і 43 — злотих 78.57. 18) Через УЦК від пп.: Макаревича — 8 зл., полк. О. Мазюкевича — 4 зл. 19) від полк. Філоновича в Чехії на підп. лист ч. 37 — 101 Кч.

Всього по день 30 вересня надійшло пожертв 13.453 фр.

Всім жертводавцям та особам і організаціям, що додали зусиль до збирання пожертв Рада Бібліотеки висловлює своє щире признання та глибоку подяку.

— В Головній Еміґраційній Раді. 9. Х відбулося засідання Президії Головної Еміґраційної Ради. Продовжено було обміркування питання про скликання конференції Головної Ради, заслухано додаткові інформації відносно прохання Головної Ради до Царьгородського патріарха, обмірковано деякі питання видавничі і ухвалено ріжні асигнування.

— По Союзу Укр. Еміґр. Організацій у Франції. 6 жовтня відбулося чергове засідання Генеральної Ради Союзу. Прийнято до відома перевибори Ради Громади в Греноблі з п. Рогатюком на чолі. Вирішено з приведенням до порядку рухомої бібліотеки Союзу ч. І, вислати її в розпорядження вище згаданої Гренобльської Громади. З приємністю констатовано допомогу, яку виявляв

Ліонська Громада своїй сусідці в Греноблі і присутність Голови Ліонської Громади п. Гербатенка на загальних зборах тої Громади.

В церковній справі, з огляду на винайдення засобів на утримання пан отця у Франції, вирішено звернутися до намічених кандидатів з пропозицією прибути до Франції і обняти душпастирство української еміграції у Франції.

З інших справ слід відмітити справу видання органу Союзу, в якій, по докладі п. М. Ковальського, Генеральна Рада постановила вжити заходів щодо фінансових способів її реалізування.

— Оден - ле - Тіш. 21 вересня с. р. Українська Громада відбула піврічні загальні збори членів Громади. За скінченням піврічного терміну уповноважень прийнята демісія Управи Громади та ревізійної комісії і обрано нові. У склад нової Управи нової Управи обрано: головою — п. Нікітіна Івана, заступником — Спендовського Ілька, членом Управи — п. Жураківського Івана. Членами ревізійної комісії обрано пп. Сидоренка Хому, Біллера Сергія і Іванюту Опанаса.

Перед демісією Управи Громади п. Нікітіним було зроблено загальним зборам доклад про працю Управи за минуле півріччя. В першу чергу підкреслено було в докладі технічні труднощі в праці через розбіжність вільного часу для громадської праці у членів Управи. Не зважаючи на ці труднощі все ж таки Управа Громади, дякуючи дружній і енергійній праці членів як Управи так і членів Громади, драматичного гуртка і хору спромоглася влаштувати — Шевченківське свято, академію пам'яті С. Петлюри, дві вечірки і виставу — баль. Приступаючи до праці перед Управою було першим завданням за всяку ціну поставити на належну височінь ідальню Громади, яка знаходилася на передовні повного занепаду. За недовгий час це питання вдалося налагодити і сьогодні справа ідальні стоїть на належній височині.

Не менш трудним і складним питанням перед Управою виникло питання з помешканням. Відведене перше дирекцією «Société des Terres Rouges» тимчасове помешкання для клубу Громади, на вимогу дирекції було потрібно звільнити, а разом з тим і здобути друге. Після заходів Управи дирекція «des Terres Rouges» відвела інше помешкання із 3-х кімнат, пивниці, города й хліва. Тепер питання з помешканням є ліквідованим на довгий час і єсть можливість поширити господарства Громади, тоб-то оборобляти власними силами свій город, мати своїх свиней. Двосвиней вже куплено, а з городом це справа майбутньої весни. Закінчуючи на цьому свій доклад п. Нікітін підкреслив, що в справі постановки і налагодження ідальні, а також влаштуванню нового помешкання приклав багато граці й енергії п. Зубенко. Після доповідь у справах працесекретаряту Громади та зачитав грошевий звіт Управи Громади.

— 28 вересня с. р. Українська Громада на запрошення брала участь у святі посвячення прапора Словенського співочого Товариства в Оден-ле-Тіші.

Листи до Редакції

Високодостойний Пане Редакторе,

Не відмовте в ласці вмістити на сторінках Вашого хвального часопису наступне:

Нижчепідписані, що нині замешкують по-за межами Української Станиці при м. Каліші, а рівнож були в своїм часі, коли в Станиці мешкали, наочними свідками зустрічі й прийняття Пана Головного Отамана Андрія Лівичського під час його приїзду до Станиці в літі р. 1926, приєднують і свій голос до спростовання неправди в спогадах Крушинського, друкованих в газеті «Український Голос».

Разом з цим почуваємося в обов'язку засвідчити нашу без-

мірну відданість Нашому Вождеві Панові Головному Отаманові.

«10» жовтня 1930 р.

В. Куц (—) ген.-штабу ген.-хорунжий.

В. Змієнко (—) ген. шт. ген.-хор.

П. Шандрук (—) ген.-хор.

Високоповажаний Пане Редакторе.

В цілях вияснення правди, просимо надрукувати в поважному Вашому органі нижчеподане.

В газеті «Український Голос» вже від довшого часу містить свої замітки-спогади Ф. Крушинський.

Нижчепідписані генерали командного складу б. Армії Української Народньої Республіки, уважають за свій обов'язок спростувати неправду, яку дозволив собі Ф. Крушинський відносно особи Головного Отамана Армії УНР Андрія Лівичького.

1-ше. Неправдою є, як то пише в ч. 35 (573) «Українського Голосу» Ф. Крушинський, що: «Андрію Миколаєвичу ходило... про встановлення своєї влади між військом тоб-то в таборі».

Натомість правдою є, що теперішній Головний Отаман Військ ДНР Андрій Миколаєвич Лівичький обняв високе становище Головного Отамана Військ УНР по Небіжчикові С. Петлюрі на підставі закону, а тому у війську не могло виникнути й думки про визнання, або невизнання законного заступника Головного Отамана.

2-ге. Неправдою є, як то пише в ч. 36 (574) «Українського Голосу» Ф. Крушинський, що: «весною 1927 року приїхали вони вдвох... до Каліша на інспекцію табору»...

Натомість правдою є, що Пан Головний Отаман прибув до Ук-

раїнської Станиці при м. Каліші в літі 1926 року.

3-є. Неправдою є, що: «промову А. Лівичького більшість зустрінула понурою мовчанкою»...

Натомість правдою є, що усі без винятку мешканці Калішського осередку гаряче і від широго серця вітали законного Заступника Головного Отамана Армії Укр. Нар. Республіки Андрія Лівичького.

Вищий командний склад усі генерали й полковники, прилюдно на майдані, в урочистій зустрічі відчитали Панові Головному Отаманові Андрієві Лівичькому адресу привітання, в котрій містилися гарячі почуття пошани до особи Головного Отамана й ширі побажання здоровля й успіху в тяжкій відповідальній праці за державність українську.

В станичній козацькій церкві св. Покрови було відправлено урочистий молебен; увечері українські організації, що перебувають в Укр. Станиці, м. Каліші та його околицях запросили Пана Головного Отамана до себе на вечерю.

Головний Отаман Андрій Лівичький, зворушений такою сердечною широю зустріччю, дякував в теплих словах воляцтво, та еміграцію, за шире сердечне приняття.

При цій нагоді вважаємо потрібним ствердити, що військ УНР завжди з почуттям безмірної відданности, високо шанує особу свого Головного Отамана.

6 жовтня 1930 р.

Українська Станиця при м. Каліші.

Генерали: Єрошевич (—), Дядюша (—), Загородський (—), Базильський (—), Вовк (—), Шепель (—), Пузіцький (—), Козьма (—), Яшніченко (—), Білевич (—).

ЗМІСТ

— Середа, 15 жовтня 1930 року — ст. 1. — І. З а т а ш а н с ь к и й. П'ять років існування «Тризуба» — ст. 2. — Ст. С і р о п о л к о . Відгомін сов. педагогічної преси на процес СВУ — ст. 5. — О л ь х о в с ь к и й . Мemento (закінчення) — ст. 9. В. С. З життя й політики — ст. 16. — І. Я к о в е н к о Лист з Одеси — ст. 19. Б. Г. Л ю д с ь к і документи — ст. 21. — O b s e r v a t o r З міжнароднього життя — ст. 23. — Х р о н і к а . З Великої України — ст. 27. — З життя укр. еміграції: У Франції — ст. 29. —

25 жовтня с. р. в салі Musée Sociale
(5, rue Las Cases, métro Solferino)

відбудеться доклад

п. І. ГОНЧАРЕНКА

на тему

„Основи Державности“

Початок 8³⁰ веч.

Вхід вільний.

На покриття видатків — 2 фр.

В суботу 25-го жовтня в м. Pont de Chery (Isère) місцеве

Українське мистецьке товариство

влаштовує вперше виставу концерт-баль в помешканню театру «Орфей»

Програм: «Назар Стодоля», концерт укр. націон. хору, укр. нац. балет і баль до ранку.

Початок о год. 8 30 веч. Сполучення з Ліону: трамвай ч. 16 та потяг з Gare de l'Est — depart о годині 18 40.

Режисер — Різників

Адміністратор — Кравченко.

Редакція і адміністрація: 42, rue Denfert-Rochereau, Paris(V)

Tél. Danton 80-03.

Для переказів у Франції: «Le Trident», chèque postal 898.50, Paris.

Редагує — Комітет.

Адміністратор : Іл. Косенко.

Le Gérant : M-me Perdrizet.